

Składniki rodzinnego

środowiska

W tej części rozdziału chcę przedstawić związek jaki istnieje między układem życia rodzinnego, a postawą i postępami szkolnymi dzieci w klasach początkowych szkoły podstawowej.

Rodzina stanowi oparcie dla dziecka, a tym samym ma wpływ na jego osiągnięcia szkolne. Pierwszym składnikiem środowiska rodzinnego jest:

1. Struktura społeczna rodziny.

Zacznę od **sytuacji rodzinnej uczniów**; „rodzina pełna” – to oboje rodziców naturalnych dziecka; „rodzina niepełna” – to brak jednego z naturalnych rodziców, który nastąpił z powodu śmierci, separacji lub rozwodu; „rodzina zastępcza” rozumiana jest jako adopcja dziecka, czy też przyjęcie dziecka przez opiekunów zastępujących rodziców.

Prowadzone szeroko badania ujawniły, że „model” rodziny wpływa w poważnym stopniu na postępy szkolne, ponieważ dzieci pochodzące z rodzin niepełnych poza nauką mają także poważne trudności w dostosowaniu się do wymagań środowiska szkolnego co połączone jest często z nieodpowiednim zachowaniem. Dzieci żyjące w rodzinach niepełnych przechodzą okresy napięcia uczuciowego, przeżywają chwile lęku, a także występuje poczucie poniżenia jego godności osobistej. W rodzinie zastępczej sytuacja ulega poprawie głównie z powodu większego zainteresowania dzieckiem i współdziałania domu ze szkołą.

Nie wszystkie dzieci z tych rodzin sprawiają trudności wychowawcze, ale większość z nich ma duże trudności w przystosowaniu się do wymagań stawianych przez szkołę. Na strukturę społeczną rodziny wpływa także jej liczebność. Wielkość rodziny wpływa na postępowanie i postępy szkolne dziecka oraz na wzajemne powiązania w obrębie środowiska

rodzinnego. Rodzina typu 2 + 1 czyli rodzice + jedno dziecko (jedynek) stanowią poważny problem pedagogiczny, w zasadzie nie dostrzegany w wychowawczej praktyce szkoły. O jedynkach krążą różne opinie. „Powszechnie jest przekonanie, jakoby byli oni dziećmi szczególnymi, różniącymi się od dzieci pochodzących z rodzin wielodzietnych. Raz traktuje się jedynaków jako istoty uprzywilejowane przez los, posiadające wszystkie dane, aby odnosić sukcesy, ...to znów jako jednostki zubożałe o braku pełnej atmosfery życia rodzinnego, życia wśród rodzeństwa przypisuje się, jedynakom takie cechy jak egoizm, egocentryzm i postawę aspołeczną. Zarówno sukcesy , jak i braki tych dzieci zwykło się wyjaśniać jedynactwem.”[\[1\]](#)

Jeżeli rodzice ?jedyneków? wychowują ich rozsądnie, to rozwój dziecka przebiega poprawnie i nie ciąży na postępach szkolnych i zachowaniu.

Wyjaśnię teraz słowo ?rozsądnie? – czyli jaki powinien być stosunek do dziecka rodziców:

- stosunek rodziców do dziecka bez przesadnej czułości,
- umożliwianie kontaktów z rówieśnikami,
- nakłanianie do inicjatywy i samodzielności.

Jeżeli rodzice zastosują się do tych zasad, to ich dziecko nie będzie miało problemów w podporządkowaniu się regułom szkolnym.

Inaczej przebiega rozwój w rodzinach gdzie jest kilkoro dzieci. Rodzice nie są w stanie dogadzać wszystkim zachciankom dzieci. Każde dziecko ma swoje zadania i zajęcia, między rodzicami a dziećmi istnieje współpraca. Dzieci uczą się wyrzeczeń na korzyść drugiej osoby, współpracy w zakresie odrabiania lekcji, pomocy w domu, nawzajem sprawdzają swoje wiadomości, wyrabiają się społecznie. Taka sytuacja rodzinna ułatwia dziecku współdziałanie z rówieśnikami, a także pobudza jego wysiłek intelektualny co pozytywnie wpływa na jego

osiągnięcia i postępy szkolne.

Jeszcze inna sytuacja występuje w rodzinach bardzo licznych. Można tu zauważyć rozluźnienie więzi dzieci z dorosłymi. Rodzicom brak jest czasu, często stosują metody wychowawcze w formie kar cielesnych i *policyjnej* opieki. Sytuacja dziecka w rodzinie bardzo licznej jest z reguły niekorzystna. Starsze dzieci muszą przejmować na siebie część obowiązków rodziców, są przepracowane, pozbawione wielu rozrywek głównie z powodów finansowych. W rodzinach bardzo licznych brak jest odpowiednich warunków do odrabiania lekcji oraz czasu na samodzielną naukę w domu co jest przyczyną niepowodzeń szkolnych. *Bywają rodziny bardzo liczne, w których panuje ład i atmosfera sprzyjająca dobremu wychowaniu, co oddziałuje korzystnie na samopoczucie dziecka i jego stosunek do nauki. O atmosferze w bardzo licznej rodzinie decyduje jednak rozsądna i dojrzała postawa rodziców i ich kultura pedagogiczna.* [\[ii\]](#)

Aby ukierunkować pozycję dziecka w rodzinie szkoła powinna:

- dokonać szczegółowego rozpoznania środowisk rodzinnych celem ustalenia diagnozy i terapii społecznej,
- przekonać i uświadomić rodziców o wpływie życia rodzinnego na postępy w nauce dziecka,
- przedstawić próby rozwiązania skomplikowanych sytuacji i w rodzinach bardzo licznych,
- ukazać błędy w wychowaniu jedynaka.

Jeśli nam – nauczycielom uda się wpłynąć na zachowanie rodziców w stosunku do swych dzieci, przyczynimy się do zmniejszenia istniejących niepowodzeń szkolnych.

2. Warunki materialne środowiska rodzinnego to najczęściej bieżące dochody rodziny.

Regularne i wystarczająco wysokie dochody materialne rodziców na ogół sprzyjają klimatowi psychicznemu i kulturalnemu w

rodzinie oraz pobudzają dziecko do wysiłku umysłowego. Dziecko posiada wówczas warunki do prawidłowego funkcjonowania: wyżywienie, ubranie, dobre warunki mieszkaniowe, warunki do nauki i odpoczynku.

Wysokość dochodów osiąganych przez rodziców ma związek z postępami szkolnymi ucznia. Rodzina, której dochód na osobę jest bardzo niski, nie jest w stanie zapewnić dzieciom takich warunków materialnych, jakie są niezbędne do pomyślnego rozwoju biopsychospołecznego dziecka. Brak pieniędzy wpływa na nastroje rodziców, urządzenie mieszkania, niedostateczne wyżywienie i ubiór oraz złe samopoczucie dziecka. W rodzinach tych nie zauważa się bodźców do nauki, natomiast widać dążenie do ukończenia bądź przerwania nauki dziecka w szkole i skierowania go do pracy celem odciążenia rodziny i poprawy sytuacji i materialnej. Przyczyną trudnych warunków materialnych może być: alkoholizm, nieumiejętność gospodarowania pieniędzmi, małe dochody i dostatnie życie, nabywanie rzeczy zbędnych zamiast artykułów pierwszej potrzeby, wydawanie pieniędzy na zachcianki, szerokie życie towarzyskie, alimenty lub też prowadzenie dwóch domów.

Trudne warunki materialne wywierają niekorzystny wpływ na stosunki między rodzicami i ich dziećmi, na wyżywienie dziecka, jego ubiór, a te czynniki wpływają z kolei na obniżenie wydajności umysłowej ucznia oraz na jego zachowanie się w szkole i poza nią.

Warunki materialne środowiska rodzinnego obejmują **zatrudnienie rodziców**, które z kolei wywiera pośrednio wpływ na postępy szkolne ponieważ dochód przypadający na osobę kształtuje stan odżywiania, ubrania i korzystania z dóbr kultury, natomiast te czynniki łącznie z warunkami mieszkaniowymi mają bezpośredni związek z postępami szkolnymi dzieci. Tworzy się tu pewien łańcuch zależności i powiązań, których kolejnym ogniwem jest wykształcenie rodziców. *Wykształcenie rodziców wywiera dodatni wpływ na postępy szkolne uczniów. Rodzice wykształceni mogą wytworzyć w domu atmosferę sprzyjającą pracy umysłowej*

dziecka. Sam fakt obcowania dorosłych z książką ich język i rozmowy dodatnio wpływają na rozwój intelektualny ucznia. Wykształcenie rodziców jest pobudką dla dziecka w kierunku dorównania im.? [\[iii\]](#)

Brak wykształcenia u rodziców często wiąże się z gorszą pracą, estetyką ubioru, urządzeniem mieszkania, warunkami snu, kulturą spożywania posiłków, poziomem życia towarzyskiego. Jeśli poziom ww. czynników jest niski to wpływa on na niepowodzenia szkolne ucznia, oraz ujemnie odbija się na dojrzałości społecznej dziecka.

Zatrudnienie rodziców związane jest często z ich nieobecnością w domu oraz wyczerpaniem psychicznym i fizycznym co ma wpływ na ich kontakty z dzieckiem. Występuje brak pomocy i zainteresowania problemami dzieci , brak wzajemnego zrozumienia i współdziałania. W efekcie taka sytuacja ujemnie odbija się na postępach szkolnych dziecka i jego postawie.

Kolejnym ogniwem jest **odżywianie się uczniów**, które ma wpływ na aktywność dziecka w czasie lekcji. Dzieci, które nie zjadają rano śniadania i nie zabierają kanapek do szkoły stają się mało aktywne, a nawet obojętne i bierne co jest przyczyną powstawania luk w wiadomościach. Uczeń po pewnym czasie traci wiarę we własne siły, spóźnia się do szkoły, wagaruje, uzyskuje słabe postępy – wyniki w nauce i sprawia kłopoty wychowawcze.

Przyczynami złego odżywiania się dzieci według badań jest:

- mały dochód na jedną osobę,
- alkoholizm jednego, bądź obojga rodziców,
- życie ponad stan lub nieumiejętność gospodarowania.

Ubiór – ten czynnik także w poważnym stopniu wywiera wpływ na wyniki nauczania i postawę ucznia. Uczeń dobrze ubrany, czysty jest zwykle weselszy, pewniejszy siebie, aktywny, lubiący

przewodzący innym, mający łatwość w nawiązywaniu kontaktów. Uczeń mający zniszczone, podarte lub brudne ubrania jest zazwyczaj osamotniony, wycofuje się z życia klasy, często woli dostać ocenę niedostateczną niż wstać, podejść do tablicy i wystawić na oczy wszystkich swoją osobę. Ubiór może być przyczyną wagarowania, bowiem uczeń woli nie przyjść do szkoły w ogóle niż się spóźnić i przed całą klasą tłumaczyć się ze spóźnienia. Przyczyny złego ubioru dziecka mogą być różne: bardzo niskie zarobki rodziców, alkoholizm, nie przywiązywanie wagi do ubioru dziecka, brak poczucia estetycznego, niechlujstwo.

Rodzice powinni zdawać sobie sprawę z zasadniczych potrzeb dziecka i funkcji wychowawczej rodziny, a także posiadać umiejętności w zakresie poprawnego organizowania warunków materialnych w środowisku rodzinnym oraz wiedzy pedagogicznej i umiejętności postępowania z dziećmi.

3. Warunki mieszkaniowe (lokalowe) rodzin.

Warunki mieszkaniowe według badań mają wpływ na postępy szkolne, ponieważ z zasady lepsze możliwości mają dzieci w mieszkaniu większym i higienicznym, dobrze oświetlonym i wentylowanym. Oczywiście zależy to także od zagęszczenia powierzchni mieszkalnej. W mieszkaniu jednoizbowym rodzice nawet mimo chęci przeważnie mają trudności w stworzeniu odpowiednich warunków do pracy zwłaszcza jeśli dziecko posiada jeszcze kilkoro rodzeństwa.

Mieszkanie dwuizbowe, w którym panuje ład i pewna organizacja pracy pozwala na stworzenie dostatecznych warunków pracy dziecka ale przy rodzinie nie więcej niż pięcioosobowej. Mieszkania trzy- i cztero- izbowe pozwalają na stworzenie dobrych warunków do pracy, zabawy i wypoczynku dzieci. Analizując wpływ powierzchni mieszkalnej na osiągnięcia ucznia w nauce należy powiedzieć, że w miarę coraz większej ciasnoty mieszkaniowej obniżały się osiągnięcia i postępy uczniów w nauce.

Warunki mieszkaniowe powiązane są ściśle z **miejscem do nauki ucznia**, bowiem powodzenie w nauce głównie zależy od sprzyjających warunków w domu, w jakich przebiega proces przygotowania do lekcji.

„Podczas odrabiania zadań dziecko powinno mieć bezwzględny spokój, dobre oświetlenie, odpowiednią temperaturę w pokoju i w miarę możliwości stałe miejsce do pracy.” [\[iv\]](#)

Odrabianie prac domowych i przygotowywanie się do zajęć wymaga wysiłku umysłowego i woli, toteż w otoczeniu powinna panować cisza, ponieważ gwar rozprasza uwagę, uniemożliwia skupienie uwagi, a tym samym utrudnia przygotowanie się do lekcji. Z własnego doświadczenia chcę powiedzieć, że uczniowie którzy mają stały kącik do pracy, półki na swoje książki, ciszę w trakcie odrabiania lekcji i pewną pomoc ze strony dorosłych osiągają lepsze postępy, efekty w porównaniu z uczniami którym tych warunków brakuje. Brak warunków do nauki wpływa na niedbałość wykonywanych prac lub też ich brak, a tym samym na luki, braki w wiadomościach i niepowodzenia szkolne.

Warunki mieszkaniowe to także **warunki snu dziecka**, od którego zależy jego stan psychiczny, fizyczny oraz aktywność w dniu następnym.

O tym czy dziecko wstanie wypoczęte decyduje wiele czynników, tj.:

- czynności przygotowawcze do snu (kolacja o właściwej godzinie, mycie, wyciszenie organizmu i pójście spać do godziny 21.),
- zmiana bielizny na nocną,
- przewietrzenie pokoju i niepalenie tytoniu w pokoju dzieci,
- cisza, spokój, samodzielne łóżko.

Spokój i higiena snu to warunki dobrego wypoczynku ~ gromadzenia sił fizycznych i psychicznych do pracy

intelektualnej w dniu następnym.

Jeśli ww. czynniki nie zostaną spełnione, wówczas dziecko jest nerwowe, blade, nie wypoczęte i rozdrażnione, a wówczas nie osiągnie dobrych wyników w nauce. Tylko od rodziców, ich kultury pedagogicznej, a głównie od poczucia odpowiedzialności społecznej za wychowanie swoich dzieci zależy sen dziecka i jego efektywność w czasie dnia. Interakcje osobowe zachodzące w rodzinie wytwarzają swoisty klimat w środowisku rodzinnym, który oddziałuje na postępy szkolne i zachowanie się dziecka. Złe interakcje między rodzicami wytwarzają wychowawczo negatywną atmosferę, która u dzieci budzi niepokój, denerwuje, utrudnia kontakt, a czasami budzi nienawiść i bunt przeciw dorosłym. Dlatego też uważam, że postępy dziecka zależne są od negatywnych stosunków panujących między rodzicami. Dzieci w przypadkach napięć i nieporozumień rodzinnych głęboko przeżywają sytuację, lękają się o losy najbliższych im osób, bądź też buntują się i przyjmują postawę obronną co ujemnie odbija się na postępach szkolnych dzieci.

5. Metody wychowawcze stosowane przez rodziców uczniów nie zawsze mają charakter pedagogiczny. Występuje ogromne zróżnicowanie między domem, szkołą i otoczeniem. Każdy inaczej wychowuje: inaczej ojciec, inaczej matka czy starsze rodzeństwo lub dziadkowie. Częstokroć występują tradycyjne metody wychowawcze *„przemoc fizyczna”*, które odbijają się ujemnie na samopoczuciu dziecka, jego zdrowiu, a ogólnie na postępach szkolnych.

Nieumiejętna praca wychowawcza rodziców w stosunku do własnych dzieci ma wpływ na zachowanie się dziecka i jego postępy w nauce. W wychowaniu dzieci musi istnieć konsekwencja i przygotowanie do wychowania. Dzieci, których rodzice reagują negatywnie i stosują metody niepedagogiczne – powiększają bagaż złych ocen z powodu złej atmosfery domowej, która nie sprzyja pracy umysłowej. W miarę polepszania się metod wychowawczych w domu, polepszają się postępy szkolne dziecka. *„Wzorce panujące w rodzinie, istniejący w niej typ więzi*

emocjonalnej oraz doświadczenia z niej wynoszone w ogromnym stopniu wpływają na osobowość i osiągnięcia szkolne dziecka. Wpływ ten jest tym większy, im młodsze jest dziecko.„[\[v\]](#)

6. Czas wolny rodziców. Rodzice przebywający poza domem od rana do wieczora, a czasami i w dni wolne od pracy nie mają sposobności do aktywnej opieki nad dzieckiem, a w konsekwencji zaniedbują je. Czas poświęcony przez rodziców swoim dzieciom pozwala na poznanie własnych dzieci i ich problemów. Rodzice stanowią wówczas oparcie – podporę dla własnych dzieci.

Jeżeli taka sytuacja nie zaistnieje, dzieci są przytaczane, a w konsekwencji izolują się od rodziców i szukają pomocy gdzie indziej – najczęściej w środowisku dla dziecka negatywnym. Według badań i obserwacji uczniowie z rodzin, gdzie się nimi nie zajmowano, wykazywali słabe postępy w nauce w porównaniu z uczniami, którymi rodzice zajmowali się systematycznie lub też okazjonalnie. „*Sposób w jaki uczeń organizuje sobie czas wolny, wpływa zwykle na jego wyniki w nauce. Dlatego też poznanie tego sposobu jest bardzo przydatne.*”[\[vi\]](#)

7. Praca matek uczniów powoduje częstokroć brak czasu i przemęczenie, które odbija się negatywnie na dzieciach i pogarsza klimat wychowawczy w domu, jeżeli nie ma podziału obowiązków w domu i wszystkie prace spadają na matkę.

Praca zarobkowa matki ma dodatni wpływ na klimat wychowawczy w domu, w rodzinie, jeżeli są spełnione warunki:

„- małżonkowie pracują poza domem w różnych odstępach czasu, tak aby ktoś z rodziców był zawsze obecny w domu razem z dziećmi,

– matka pracuje w niepełnym wymiarze godzin,

– matka pracuje chałupniczo w ramach swoich możliwości,

– małżonkowie dzielą się obowiązkami domowymi na zasadzie równości.”[\[vii\]](#)

Przy zachowaniu tych warunków trzeba stwierdzić, że praca zarobkowa matek wpływa na zwiększoną świadomość pedagogiczną i siłę wpływu wychowawczego, ponieważ styczność z ludźmi i aktywny udział w przemianach życia wpływa na światopogląd i świadomość, która z kolei jest niezbędna w tworzeniu atmosfery wychowawczej w domu oraz wpływa na prawidłowe kierowanie rozwojem dziecka.

8. Dziadkowie i ich wpływ na wychowanie dziecka. Analizując postępy szkolne dzieci wychowywanych przez dziadków, zauważa się, że są one często uzależnione od współżycia i harmonii jaka istnieje między rodzicami i dziadkami. Można też powiedzieć, że wzajemne współżycie rodziców z dziadkami ma wpływ na postępy szkolne i zachowanie ucznia. Musi także istnieć zgodność oddziaływania wychowawczego. *„Brak zgodności oddziaływania i rozbieżność w stosowaniu, metod wychowawczych oraz w wydawaniu poleceń i pochwał może być przyczyną niepowodzeń szkolnych i złego postępowania, gdyż wszelka rozbieżność uczy zakłamania, obłudy, paczy charakter”.*[\[viii\]](#)

Dzieci wychowywane przez dziadków nastroczają mniej trudności wychowawczych w wieku młodszoszkolnym, natomiast trudności pojawiają się od klasy IV, gdy zaczyna występować brak samodzielnego myślenia, brak zdolności do podejmowania decyzji, zahamowanie procesów myślowych. Należy dążyć do dobrych stosunków między rodzicami a dziadkami ponieważ złe stosunki odbijają się ujemnie na zachowaniu i postępach szkolnych ucznia.

[\[i\]](#) J. Zborowski, *Uczeń ? jednak*, Warszawa 1975 r., s. 3.

[\[ii\]](#) E. Trempała, *Integracja podstawowych środowisk*

wychowawczych a rezultaty pracy pedagogicznej szkoły, Warszawa 1969 r., s. 47.

[\[iii\]](#) Tamże, s. 50.

[\[iv\]](#) Tamże, s. 54.

[\[v\]](#) H. Raszkiewicz: Lęk ucznia a oddziaływania wychowawcze w rodzinie i szkole, [w: Psychologia Wychowawcza, nr 4/1999]

[\[vi\]](#) K. Kruszewski, red. Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela, Warszawa 1992, s. 209.

[\[vii\]](#) H. Izdebska, Nasze dzieci i my, Warszawa 1961 r., s. 34.

[\[viii\]](#) M. Krawczyk, Zasady wychowania moralnego, Warszawa 1966 r., s. 101.

Jeśli potrzebujesz pomocy w pisaniu nowej pracy z pedagogiki, to polecamy serwis [pisanie prac z pedagogiki](#) - fachowa pomoc w pisaniu prac.